

վերջ պէտք եւ կապերը թոյլցնել, ապա թէ ոչ կրնայ բարբոցում յառաջ գալ: Թեպէտեւ այս թոյլցնելովը դարձեալ թոյնէն փոքր մաս մը արեան շրջանին հետ կը խառնուի, սակայն հոգ չէ. այն շնչին քանակութիւնը նշանակութիւն չունի. պէտք եւ կապերն անմիջապէս վերստին կապել եւ այն դեղը կրկնել:

Բայց եթէ այսպիսի դիպաց մէջ վիրաւորեալը բժշկի անմիջական օգնութիւնէն զուրկ է, թող անյապաղ քանի մը կաթիլ ոգեղէն հեղուկ առնու, որպէս զի զօրանալով կարենայ իր տունն երթալ: Իսկ եթէ այսպիսի դժբախտութեանց մէջ ո՞ր եւ է օգնութիւնէն զուրկ կը մնայ՝ ամենայն զօրութեամբ թող աճապարեւնայոյ ճանապարհորդը՝ եւ եթէ թունոյ քանակութիւնը շատ է, զոր օրինակ եթէ երկու կողման ակունեիքն ալ ի միասին վերքը մտած են, այն ժամանակ վիրաց հրաշէկ երկաթով մը անյապաղ խարելը միայն կրնայ փրկութեան յոյս տալ: Օձի թոյնին արեան եւ իրաց կեդրոնին գեղձերուն վրայ ըրած ազդեցութեանց դէմ տակաւին դեղ չէ գտնուած, սակայն եւ այնպէս Միթէլ վստահութեամբ կը յուսայ, որ պիտի կարենայ անոնց համար ալ դեղ գտնել: Արդ թոյնի բնութեան եւ որպիսութեան նկատմամբ երկու շահեկան ծանօթութիւն ունինք այժմ: Այսինքն գիտենք այսօր թէ ի՞նչ պէտք ենք ընել եւ ի՞նչպէս պէտք ենք վարուիլ, որպէս զի փորձառութեան ճամբուն վրայ մինչեւ ցայժմ գտնուած միջոցութեան մէջ, սակէ վերջն ալ չմտախառնիք:

Հ. Վ. Մ.

Թ Ղ Թ Ա Վ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՊՈՆՏՈՒՆ ԳՈՒՐԸՐԱՐԱՐԱՐԱՐՆԵՐԷՆ ՆՅՈՒՐՔ Խնչպէս հայաբնակ շատ մը գաւառներ՝ նոյնպէս եւ Պոնտոսկան գաւառն ունի իւր յատուկ գաւառաբարբառը, մասնաւոր ոճն ու ինքնուրոյն բառերը, որ գեղեցիկ ներդաշնակութիւն մը եւ ճարտար դարձուածներն ունին:

Թեպէտեւ եւ Պոնտոսի ազգայինք կատարեալ գրականութենէ զուրկ են եւ քերականական գրաւոր կանոնայ գրեթէ անտեղեակ, սակայն այսու հանդերձ այնպիսի սիրուն ոճեր եւ գեղեցիկ ասացուածներն ունին, որ խնչպէս բնական է՝ ճիշդ եւ իսկապէս քերականական

կանոնաց վրայ հիմնուած են: Առ այս կ'արժէ որ ամէն հայ բանասէր ուշադրութիւն դարձնէ այն գաւառական բարբառներու վրայ, որովհետեւ կարելի է կու գայ օր մը այն ժամանակն՝ որ ասոնց պէտքը զգալի ըլլայ եւ մեր հայկական գրականութեանն ու հայ լեզուին զարգացման նպաստէ:

Այսպէս՝ ուր որ հայաբնակ գաւառ կայ, կայ նաեւ այնտեղ մասնաւոր լեզու մը, այսինքն՝ իւր երկրին սեպհական բարբառը, ոճն ու խօսակցութեանց զանազան կերպերը, որոնց մէջ կայ ըստ բաւականին նուրբ ճաշակ եւ գեղեցիկ ճարտարութիւն: Ասոնց այս կերպ խօսակցութիւններն ու դարձուածներն այն աստիճան յառաջացած են եւ ասպարէզն ընդարձակուած, որ տեսնուած մ'անհասկնալի թափուէ լեզու դարձեր է, զոր Ծածկաբարբառ կամ Արկոտերէն լեզու կարելի է անուանել: Հայ բանասէր մ'իւր գիտութեան բոլոր զօրութեամբն՝ ու հանճարովի իսկ շատ անգամ չէ կարող իմաստ մը դուրս հանել անոնց խօսակցութեանց կերպ կերպ ձեւերէն, քանի որ չ'ուսումնասիրեր տեղական այս թափուէ լեզուն:

Զոր օրինակ. երբ պոնտական բարբառով ըսենք, «իս մէ իսին մը արդ մը քուքուքն իսինուէն է. կամ «ս իսինուէն է. կ'սէ ու նո թալլալալէն էմ թալլալ է. եւ կամ «իսն ինքուէն էլալ իսին թեթելալ» եւ այլն. այս կերպ ասացուածներէն տեղական բարբառին անտեղեակ մէկը չի կրնար երբեք իմաստ մը հանել:

Ահաւասիկ Պոնտոսի շրջակայ գաւառաց ու գիւղորդից մէջնէն իմ ըսած ու հաւաքած գաւառաբարբառներն փունջ մը կազմելով կը յղեմ Ձեզ ինդրելով որ հաճիք գետեղել զայս «Հանդէսի» մէկ անկիւնը, որոնցմով կարծեմ՝ փոքրիկ ճաշակ մը տուած կ'ըլլամ անոր յարգոյ ընթերցողաց, զենելով ամէն մէկ բառին կամ նախադասութեան գիմաց իւրաքանչիւրին նշանակութիւն ու բացատրութիւնը:

Ագիւ. տձ. արտուձ աղաձը (գեղը):
Ան. հատիկ լուբիա ձերմակ:
Ալմու. լաւ, գեղեցիկ, սիրուն, (աղէկուկ):
Ալու. Կարգալ. պանիր:
Ամու. տես Օրուիկն:
Ալմու. տձ. քիւփ արմուտի (գեղը):
Աղու. թողուլ (գեղը):
Անու. Լու. առնելու պայմանաւ:
Ագիւ. տձ. կիւլիկն աղաձը (գեղը):
Ագիւ. Ժալիկ, սնանկանալ:

Կոտայէնէն. ապառիկ:
 Կոտայէն. կապարոծա աղաճը (գեղը):
 Կրճռնէն. կաշառք:
 Կրեւ. հրել, ձգել, տապալել:
 Հոյճոյ սաղանջն փնայ. մեռնիլ, սատակիլ:
 Հոյճի քնարէն. յանկարծ մէջտեղ խօսք մը
 նետել, ծիծաղաշարժ բան մ'ըսել:
 Հոյճի-դու. որդնոտիլ:
 Հոյճի. սուտ (բառ թրիպոյցոց):
 Հոյճի-դ. տաք ջուրը պաղեցընել մինչեւ ձեռք
 դիմանալու ստիճան (թամշար):
 Հոյճի. իբրեւմէ (գեղը):
 Զեռնի. գըշ արմուտի (գեղը):
 Զեռնի. անից աղաճը (գեղը):
 Դարդու. աղբոջտա աղաճը (գեղը):
 Զոյճ. դագաղ (թամշար. Հապիւնգարհիւ):
 Զոյճ. իւղ:
 Զեռն. կարծր տանձ (գեղը):
 Զեռնի իւղի. բլթան:
 Զեռնի-դ. բլթի:
 Զեռնի ջուր. օղի:
 Զոյճ. սատակիլ (նախատական առմամբ):
 Զեռնի-դ. ճեղքեռնի. պրօյմատիծա աղաճը
 (գեղը):
 Զոյճի-դ. շան սատակ (բառ թամշարացոց):
 Զոյճի. սատակիլ (նախատական առմամբ):
 Զոյճի-դ. (= ճմուռ). իւղի մէջ փշրուած հաց:
 Զոյճի. որորան (սալմաճ):
 Մոյճ. որդ. ոչխար:
 Մոյճ. ծով է, գաղտուկ խօսուած լեզուն հաս-
 կընայ, գիտնայ:
 Մոյճի-դ. մեռնիլ, սատակիլ:
 Մոյճի-դ. մատով խառնել:
 Մեռնիլ. իմ Բոյճի. պալ արմուտի (գեղը):
 Մեռ. մատ, բով (ոճ Գիրասնոցոց):
 Մեռնիլ. ձեռքով միտ կտրուել:
 Մեռնիլ. միջին, երկրորդ (թրիպ):
 Մեռնիլ. մանր ոչիւ:
 Մոյճ. ստոիչ աղաճը (գեղը):
 Մոյճ. ծխախոտ:
 Մոյճի. նեղոյ. մեռնիլ:
 Մեռնիլ. նեղոյ. նա, նորա (Հապիւնգարհիւ-
 րացոց եւ թամշարացոց):
 Մոյճի { խմորեղէն, իւղով հաւկիթով եւ
 Մոյճի } շաքարով շինուած:
 Ուրդ. ճեղք. ճեղք (այս է տեւ):
 Ուրդ. վարտիք (շուլթ):
 Ուրդ. մո. դրացի:
 Ուրդ. ճեղք. հրել (գեղը):
 Ուրդ. պարծօչ աղաճը (գեղը):

Զեռնի. ուր. Լիւրայ, ոսկի դրամ:
 Զեռն. կանգուն (արշըն):
 Զեռնի. ցորենի, բրնձի եւն մէջ գտնուած
 աւելորդ բաներ:
 Պոյճ. մեռա:
 Պոյճի-դ. շատախոս:
 Պոյճի. մանկանց առաջին անգամ չորս ոտքի
 վրայ քայլել:
 Պոյճի-դ. որդնոտիլ, ճճոտիլ:
 Պոյճ. դուրուչ (բոյր):
 Պոյճ. զենքի (փէշտիմալ):
 Պոյճի. մեղ (բառ Գոյցոց):
 Պոյճ. կուսակալ, կառավարիչ:
 Պոյճի. կորուստի, մեղացընել:
 Պոյճի-դ. բարդ է. կը նշանակէ մէկուն խօս-
 սած լեզուն հասկընայ, գիտնայ:
 Պոյճի-դ. պղծի, փոքր:
 Պոյճի. մեծ կարաս. (բոյր):
 Պոյճի-դ. վարդի կոն, սիրուն տղայ:
 Պոյճ. գըզըլ աղաճ (գեղը):
 Պոյճ. ձուածն:
 Ջոյճի. իմ Զոյճ. մանր ջրոտ տանձ
 (գեղը):
 Սոյճի. կորեկալիւրով եփուած ու չորացած
 խաղողի շիւրայ:
 Սե- պոյճ. ձիթապտուղ:
 Սե- ջուր. խահուէ:
 Սե-դիւն. գարա արմուտի (գեղը):
 Սե-դիւն. սեւ կեռաս (գեղը):
 Սե-դիւն. սարմաշք աղաճը (գեղը):
 Սե-դիւն. իւրեւն. մեռա (Սիւլիւկիւ ը-
 սուած տեղն չայոց գերեզմանոցին մօտ է):
 Սե-դիւն, սա, սորա, (Հապիւնգարհիւ-
 սարացոց եւ թամշարացոց):
 Սե-դիւն. կարդացող:
 Սե-դիւն. գարուգ արմուտի (գեղը):
 Սե-դիւն. եւս սալիկ արմուտ (գեղը):
 Սե-դիւն, առտու կանուխ (թամշար):
 Սե-դիւն. պոյճ է. կը նշանակէ յիմար,
 ապուշ, տգէտ, խենթ:
 Սե-դիւն. աղթապտուղ (մշկիթ):
 Տեւ. քահանայ:
 Տեւի. իւրեւն. գա, դքս (Հապիւնգարհիւ-
 սարացոց եւ թամշարացոց):
 Տեւի. գեւ, կերպարանք (թամշար, Հա-
 պիւն-գար):
 Տեւի. ծեծել, չարաբիւլ, նեղել:
 Տեւի. բարդ իւր. կը նշանակէ յիմար, ապուշ,
 տգէտ, խենթ:
 Տեւի. ծեծել, ջարմել, նեղել:

Տուլսկեր, խմորեղեն՝ իւղով, հաւկիթով եւ շաքարով շինուած։
 Փռնից ընէ, ծաղրել։
 Փռո. կանգուն (արշին)։
 Փռոոր. ստիկան։
 Փռնիպոթ. գօլմուգ, սուլա արածը (գեղը)։
 Փռնց. մեռաւ։
 Քուղնո. պէլլեմ (գեղը)։
 Քուղոմուգ. անուշ ու թթու իրարու խառնուած ուտելիք մը։
 Քուռուռն ուշ. տրեխ (շուք)։
 Քեռուռն, լաւ, գեղեցիկ, սիրուն (բառ թամշարացոց, Գարախարացոց եւ թրիպուցոց)։
 Քեռնիւ. հաւու նման ուտել, փռելով ուտել։
 Քեռն քոչել. անգործ պտտել։
 Քուլ, աճառ (սապոն)։
 Օխուլն որիւ քուց. մեռաւ, սատկեցաւ։
 Օխոր. կաշառք։
 Օտիշու. վարտիք (շուք)։
 Օրուիկն իմ Մարտի, մուրծուլափ արմուտու (գեղը)։
 Քելի. խաշած գոլում, (բառ Ֆուլցոց)։
 Քելի. պատեղ (թամշար. Շապինգար.)։
 Քեւ. հոս։

ՆՅՆՆ Գ. ՊՏՇՇՆՆ։

ԱՐՈՒՆՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԺՈՓՈՆԱԿԱՆ ՄԵՏՈՂԱԳՈՐԺՈՒԹԻՒՆ

Ղափոնի մետաղագործական արուեստին արգասեաց ակնատես եւրոպացոյն երկու բան ամէնէն աւելի զարմանալի կ'երեւայ։ Նախ՝ օտարութիւն (étrangeté) մարդկան կերպարանք ներկայացնելու մէջ։ Այդ երբ իրեւ ծաղրապատկեր (caricature) կը նկարուին, ծիծաղաշարժ երեւոյթ մը կը տրիւ մէջը. երբ շարժման եւ յուզման մէջ կը ներկայացուին, յիմարի պէս կ'երեւան, վայրենի եւ բուռն ձեւերով։ Իսկ զեցիկ պիտի ըլլան, կերպարանաց անձաշակ քաղցր երեւոյթ մը կ'ունենան, հազիւ տեսանելի փոքր կիողեալ աչուքներ, բերանիք, հակվածաձեւ ծնօտ. բայց մեր գեղեցկութեան գաղափարին չեն մերձենար։ Ասոր պատճառն

այս է որ ձափոնացին շատ չ'աշխատիր անձինքը երեսաց բացատրութեան մէջ անհատացնելու։

Բայց եթէ մենք ձափոնացոց ճարտարարուեստ արդիւնքը քննելով նկատենք, չափազանց ինտսիւ եւ բնութեան տարժանելի մտադրութիւն մը կը գտնենք եւ քրանելապէս զարգացած գունոց զգածում։ Եթէ առարկաներն իրենց վախճանին նկատմամբ դիտենք, եւ նկատենք գործածուած նկարչական, գոշածոց (plastique) կամ որեւիցէ զարդարանքը, կ'իմանանք որ ձափոնացին զարդի դիպող ու յարմար ձեւեր գտնելու եւ հնարելու արուեստին մէջ անմահելի է։ Բնականաբար ընտիր, հին, զուտ ձափոնական արուեստը կ'անարկինք, եւ ոչ թէ այն բազմախուռն կոյար (fatras), զոր իբրեւ բուն ձափոնական ծաղրական գումբ եւրոպացի հնավաճառք կը ծախեն։ Բնական է որ անտեղեակ անձի մը դիրքին չէ թեփը ցորենէն դատել, տարբերել։ Գաղղիացի մը՝ որ տարիներով ձափոնական հրաշակներուն բերելու զբաղած էր, շատ գրուստեալ արուեստին ճշմարիտ գիտութիւնն յետրոպա ալ ծանօթացնելու պէտքը զգալով՝ քանի մը տարի յառաջ ընտիր ու պատուական հրատարակութիւն մ'ի լոյս հանեց այս վերնագրով. Trésor des formes japonaises¹։ Գործս վեց հատոր է, որոնց իւրաքանչիւրը ձափոնական այլեւայլ առարկայից ընտիր պատկերաց յաճախութիւն կը բովանդակէ։ Մէն մի հատորին գինը շատ չափաւոր կ'երեւայ (15 ֆրանք). եթէ միւս կողմանէ ի նկատ առնուք որ ամէն ալ առանձին՝ նաեւ գուռաւոր տիպերու շարք մը կը բովանդակէ։ Ղշնաւոր գիտնականք՝ մեծաւ մասամբ գաղղիացի, ինքնուրոյն գրութիւններով ձափոնական արուեստին այլեւայլ մասերը լուսաւորեցին՝ եւ կարող ենք ըսել որ այս գործէս գուրու ուրիշ տեղ մ'ալ այնչափ դիւրաւ եւ լաւ կարելի չէ սորվիլ։ Լ. Ֆալիէի մետաղագործութեան վրայ հետեւեալ դիտողութիւնք՝ «ձափոնական ձեւերու գանձը, հատորաւոր գրքերէն քաղած են։

Ձափոն անտեղեակ է իսկական ոսկերչութեան արուեստին մանաւանդ ակնագործութեան։ Այլ չ'ըզգաց պէս իրենք զիրենք չեն զարգարեր, կանայք ոչ փողազարդ եւ ոչ ալ ապարանջան կը գործածեն, չի տեսնուիր ամենեւին արծաթի սպասք մը սեղանի վրայ, եւ ոչ ոսկի անօթ բազմներուն վրայ. ըստ հետեւորդի ձափոնական

¹ Ասոր գերմաներէն թարգմանութիւնն ալ լոյս տեսաւ Գերմանիոյ japanischer Formenschatz գրեւորով. Leipzig, E. A. Seemann.